

Δομημένα διδακτικά προγράμματα προεπαγγελματικής ετοιμότητας στα Εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (Ε.Ε.Ε.Ε.Κ.)

Μαρία Δροσινού, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο

Περίληψη

Η μελέτη σκοπεύει να αναδείξει τη σημασία της παιδαγωγικής υποστήριξης σε μαθητές με αναπηρίες και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στα Εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (Ε.Ε.Ε.Ε.Κ.). Η μεθοδολογία αξιοποιεί τη μελέτη τριών περιπτώσεων μαθητών με νοητικές αναπηρίες, αυτισμό, σοβαρά προβλήματα συμπεριφοράς, ηλικίας 14–22 χρόνων, εστιάζοντας στην αλληλεπιδραστική πειραματική παιδαγωγική παρέμβαση. Η δόμηση και καταγραφή σχεδίων (projects) εξατομικευμένης διδακτικής εργασίας στην προεπαγγελματική ετοιμότητα συζητήθηκαν με εκπαιδευτικούς, οι οποίοι στην πλειοψηφία τους ήταν εκπαιδευτικοί δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Στα αρχικά συμπεράσματα αναδείχθηκε η τάση ότι οι εκπαιδευτικοί της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είναι σε θέση και μπορούν να υποστηρίξουν μαθητές στην προεπαγγελματική ετοιμότητα με προϋποθέσεις όπως: Οι ίδιοι να γνωρίζουν και να έχουν μελετήσει το Π.Α.Π.Ε.Α., να έχουν εκπαιδευτεί στη δόμηση εξατομικευμένων διδακτικών προγραμμάτων και να είναι διαθέσιμοι να κατανοήσουν και να καταγράψουν παιδαγωγικά την προεπαγγελματική ετοιμότητα με τις Λίστες Ελέγχου Βασικών Δεξιοτήτων (Λ.Ε.Β.Δ.).

Η κ. Μαρία Δροσινού είναι διδάκτωρ Ψυχολογίας, Πάρεδρος Ειδικής Αγωγής-μαθησιακών δυσκολιών ε.θ. στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

Λέξεις κλειδιά: Προεπαγγελματική Ετοιμότητα, Πλαίσιο Αναλυτικού Προγράμματος Ειδικής Αγωγής

Εισαγωγή

Η επαγγελματική εκπαίδευση, κατάρτιση, προκατάρτιση, επανακατάρτιση εμπλέκεται με την παροχή εκπαιδευτικών υπηρεσιών στα άτομα με αναπηρίες (πίνακας 1). Η Ειδική Αγωγή επιχειρεί να αναπτύξει στρατηγικές επαγγελματικής εκπαίδευσης στα προτεινόμενα από την γενική τεχνολογική εκπαίδευση με τα Επαγγελματικά Λύκεια και τα τμήματα ένταξης σε αυτά ή σε Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής (Σ.Μ.Ε.Α.), μέσα από τα Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια Α΄ και Β΄ βαθμίδας Ειδικής Αγωγής και τα Εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (Ε.Ε.Ε.Κ.).

Η προεπαγγελματική ετοιμότητα σε μαθητές ειδικής αγωγής με νοητικές αναπηρίες (Descouedres, 1985· Αγορά 12, 2001), αυτισμό (Hodapp, 2003), σοβαρά προβλήματα συμπεριφοράς (Χρηστάκης, 2006), ηλικίας 14 – 22 ή και 24 χρόνων προσεγγίζεται με κριτήριο την παιδαγωγική αντιμετώπιση των σοβαρών δυσκολιών στη μάθηση με δομημένα διαθεματικά διδακτικά προγράμματα ειδικής αγωγής. Αυτά αναπτύσσουν ευέλικτες καινοτόμες δραστηριότητες μαθησιακής ετοιμότητας σύμφωνα με τις αρχές και τη φιλοσοφία του Πλαισίου Αναλυτικού Προγράμματος Ειδικής Αγωγής (Π.Α.Π.Ε.Α.*) (Υπ.Ε.Π.Θ.-Π.Ι., 1995, 2000, 2003). Επίσης, με το Π.Α.Π.Ε.Α. επιδιώκεται τα άτομα με αναπηρίες (Α.Μ.Ε.Α.) και Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες να προαχθούν σωματικά, νοητικά, συναισθηματικά, κοινωνικά, ηθικά και αισθητικά στο βαθμό των δυνατοτήτων τους και να ενταχθούν στο σχολικό, επαγγελματικό και κοινωνικό περιβάλλον, μέσα σε κλίμα ισοτιμίας, ελευθερίας, ασφάλειας και σεβασμού της προσωπικότητάς τους. Τέλος, με την εκπαιδευτική υποστήριξη των Α.Μ.Ε.Α. σκοπεύεται η ανάπτυξή τους σε δεξιότητες σχολικής και μαθησιακής ετοιμότητας, κοινωνικής προσαρμογής, δεξιότητες συμμετοχής σε δημιουργικές δραστηριότητες και δεξιότητες προεπαγγελματικής ετοιμότητας.

---

* Το Αναλυτικό Πρόγραμμα Ειδικής Αγωγής δημοσιεύτηκε στις 29 Αυγούστου 1996, με το προεδρικό διάταγμα υπ' αριθμόν 301, στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας. Τεύχος Πρώτο. Αριθμός Φύλλου 208, σελίδες 4041-4074. Αυτό βασίστηκε: 1) Στις διατάξεις του άρθρου 33, παρ. 3 του Ν. 1566/85, για την εφαρμογή ειδικών αναλυτικών προγραμμάτων στην Ειδική Αγωγή. 2) Στην πρόταση (πράξη 11/1995) του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου. 3) Στην υπ' αριθμ. 238/1996 γνωμοδότηση του Συμβουλίου της Επικρατείας με πρόταση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Πίνακας 1 Ειδική Αγωγή και Επαγγελματική Εκπαίδευση

Επαγγελματική εκπαίδευση – κατάρτιση – προκατάρτιση – επανακατάρτιση και Ειδική Αγωγή

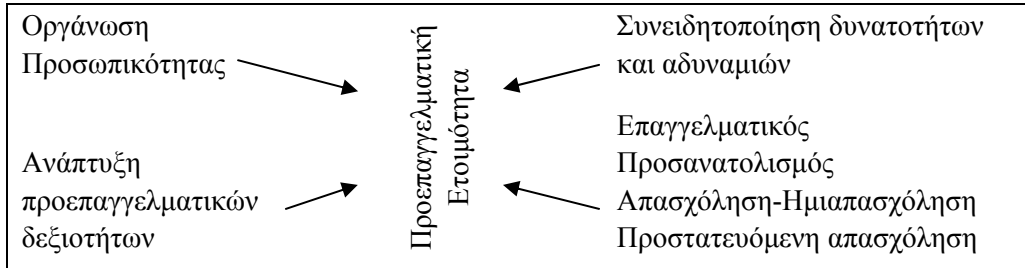
Η Ειδική Επαγγελματική Εκπαίδευση σύμφωνα με το Νόμο 2817/2000 προτείνει:	1. Εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (Ε.Ε.Ε.Ε.Κ.) 2. Τμήματα ένταξης που ιδρύονται και λειτουργούν στα κοινά Τ.Ε.Ε. (Επαγγελματικά Λύκεια ΕΠΑ.Λ. και Επαγγελματικές Σχολές ΕΠΑ.Σ.) 3. Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια (Τ.Ε.Ε.) Α΄ και Β΄ Βαθμίδας Ειδικής Αγωγής
Με το Νόμο 3475/2006 τα Τ.Ε.Ε. Β΄ Βαθμίδας Ειδικής Αγωγής ονομάζονται Επαγγελματικά Λύκεια ΕΠΑ.Λ. Ειδικής Αγωγής	

Η σχολική ετοιμότητα υποστηρίζει τους μαθητές των Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. (πίνακας 1) να αναπτύξουν δεξιότητες επικοινωνίας με τον προφορικό λόγο ή με άλλες εναλλακτικές μορφές επικοινωνίας, να αναπτύξουν ψυχοκινητικές δεξιότητες, να καλλιεργήσουν τις νοητικές τους δυνατότητες, να οργανώσουν τον συναισθηματικό τους κόσμο (Winnikott, 2003) και να προετοιμαστούν κατάλληλα για την αυθόρμητη ανάδυση των βασικών σχολικών δεξιοτήτων. Με αυτή την έννοια η ανάγνωση, η γραφή, η κατανόηση βασικών μαθηματικών εννοιών και πράξεων αποκτούν περιεχόμενο μέσα από την λειτουργική χρήση τους στη σχολική, επαγγελματική και κοινωνική ένταξη των Α.Μ.Ε.Α. (Tomkiewicz, 1994). Είναι γνωστό στην ειδική αγωγή ότι στην πλειοψηφία τους τα παιδιά με σοβαρές μαθησιακές δυσκολίες παρουσιάζουν διαταραχές στην ανάγνωση, διαβάζουν με μεγάλη δυσκολία, παραμένουν σε στάδιο αρχαρίων ή παρουσιάζουν νησίδες υποανάπτυξης. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην κοινωνική προσαρμογή των εφήβων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και πολλαπλές αναπηρίες για να γνωρίσουν το φυσικό, κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον, να αποδεχτούν το περιβάλλον τους και να γίνουν αποδεκτά από αυτό, να φτάσουν στο ανώτερο δυνατό επίπεδο αυτονομίας, βιώνοντας τη χαρά της δημιουργίας και της αισθητικής απόλαυσης με δημιουργικές δραστηριότητες αλλά και μαθαίνοντας να αξιοποιούν σωστά τον ελεύθερο χρόνο.

Η προεπαγγελματική ετοιμότητα ως βασικός άξονας του Π.Α.Π.Ε.Α. υποστηρίζει τους μαθητές των Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. να οργανώσουν την προσωπικότητά τους, να συνειδητοποιήσουν τις δυνατότητες και τις αδυναμίες τους, να αναπτύξουν προεπαγγελματικές δεξιότητες και να προσανατολιστούν επαγγελματικά (πίνακας 2) (Ατταλιώτου, 2003· Δελασσούδας, 2004).

Πίνακας 2 Προεπαγγελματική Ετοιμότητα Ατόμων με Αναπηρίες

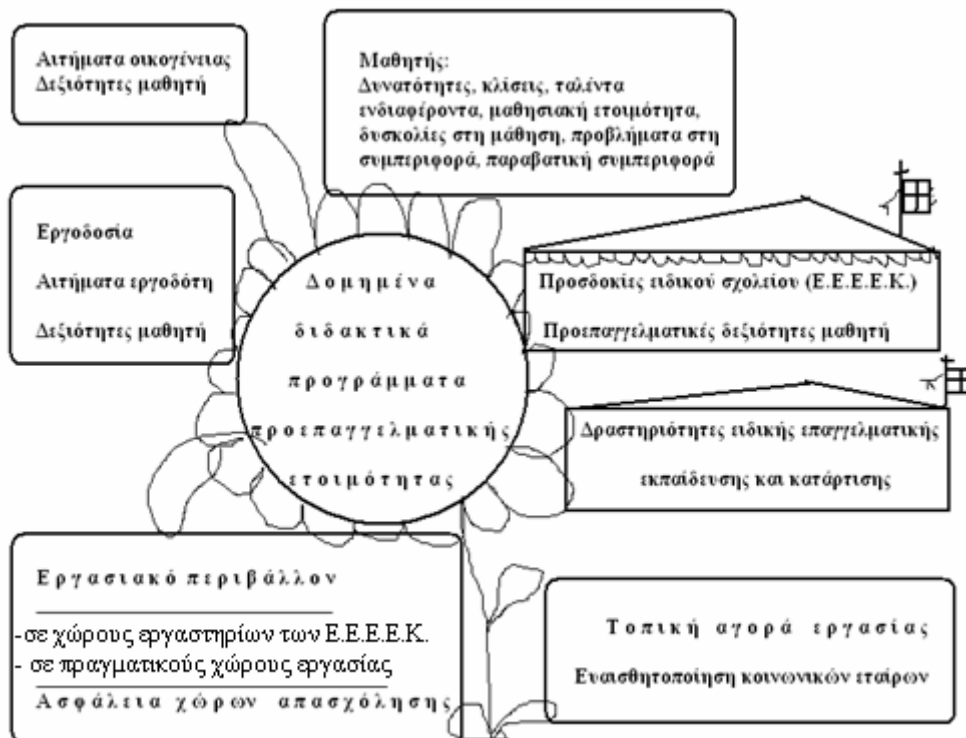

Δομημένα διδακτικά προγράμματα προεπαγγελματικής ετοιμότητας

Τα δομημένα διδακτικά προγράμματα συζητήθηκαν με εκπαιδευτικούς, οι οποίοι στην πλειοψηφία τους ήταν εκπαιδευτικοί δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με σχέση εργασίας στο Ε.Ε.Ε.Ε.Κ., αναπληρωτές, ωρομίσθιοι ή αποσπασμένοι από τα Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια γενικής αγωγής (τωρινά Επαγγελματικά Λύκεια). Στην ενδοσχολική εργασία, στο πλαίσιο του ειδικού σχολείου συμμετείχαν ψυχολόγοι, φυσιοθεραπευτής, λογοπεδικός, κοινωνική λειτουργός, βοηθός και μουσικοπαιδαγωγός. Στη διήμερη εργαστηριακή στο σχολείο συζητήθηκαν οι αρχές και η φιλοσοφία του Πλαισίου του Αναλυτικού Προγράμματος Ειδικής Αγωγής (Π.Α.Π.Ε.Α.), καθώς και η άτυπη παιδαγωγική αξιολόγηση με τις Λίστες Ελέγχου Βασικών Δεξιοτήτων (Λ.Ε.Β.Δ.) – Μαθησιακής και Προεπαγγελματικής Ετοιμότητας, προσανατολισμένες στην αυτόνομη διαβίωση, στην κηπουρική και σε υπηρεσίες γραφείου. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην εργασία μας αποτέλεσε η μελέτη τριών περιπτώσεων μαθητών με πολλαπλές αναπηρίες και αυτισμό στη δόμηση, υλοποίηση, αξιολόγηση των εξατομικευμένων διδακτικών προγραμμάτων ειδικής αγωγής με διαφοροποιήσεις και προσαρμογές στην αυτόνομη διαβίωση, στην κηπουρική και στις υπηρεσίες γραφείου. Οι δραστηριότητες στην ειδική προεπαγγελματική εκπαίδευση επιλέχθηκαν με βάση τα κριτήρια γύρω από τις ιδιαίτερες προεπαγγελματικές δεξιότητες του μαθητή, τις κλίσεις, τα ταλέντα του, τις

δυσκολίες στη μάθηση, τα προβλήματα συμπεριφοράς, το επίπεδο της μαθησιακής ετοιμότητας, όπως αυτά εκτιμήθηκαν από την άτυπη παιδαγωγική αξιολόγηση, τα αιτήματα οικογένειας, τους εργασιακούς χώρους και τα αιτήματα εργοδοτών (γράφημα 1).

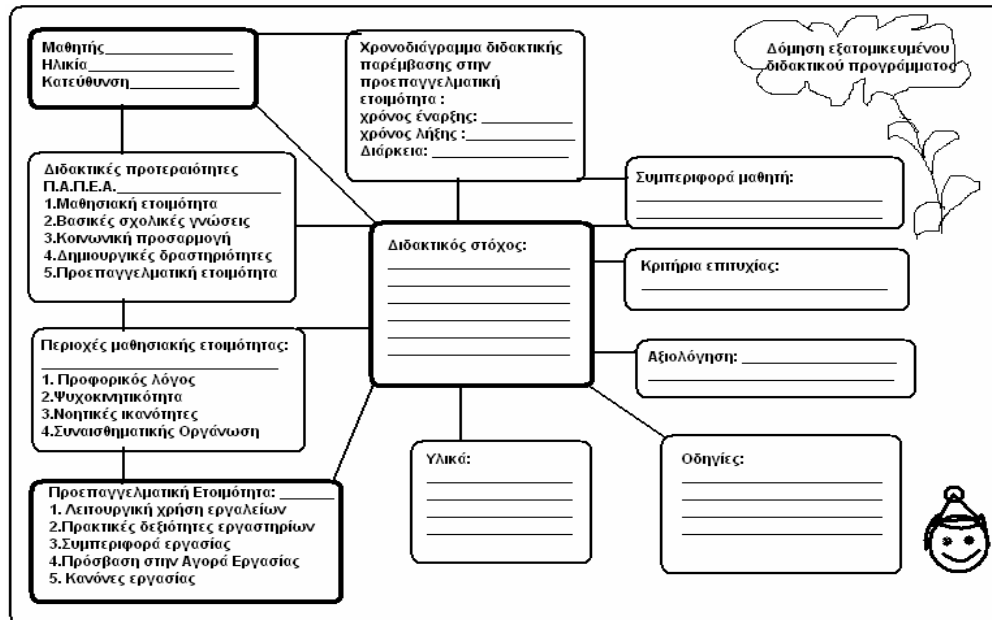
Γράφημα 1 Κριτήρια επιλογής δραστηριοτήτων προεπαγγελματικής ετοιμότητας

Οι υποθέσεις εργασίας εστιάστηκαν στην ανάπτυξη προεπαγγελματικών δεξιοτήτων από εκπαιδευτικούς δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης οι οποίοι εργάζονται στο πλαίσιο του Ε.Ε.Ε.Ε.Κ., έχουν μελετήσει το Π.Α.Π.Ε.Α., έχουν εκπαιδευτεί στη δόμηση εξατομικευμένων διδακτικών προγραμμάτων ειδικής αγωγής και είναι διαθέσιμοι να κατανοήσουν και να καταγράψουν παιδαγωγικά πληροφορίες με Λίστες Ελέγχου Βασικών Δεξιοτήτων (Λ.Ε.Β.Δ.) στη μαθησιακή και προεπαγγελματική ετοιμότητα. Ειδικότερα, η δόμηση των σχεδίων των εξατομικευμένων διδακτικών προγραμμάτων διέτρεξε τις ακόλουθες φάσεις:

- α) της εμπειρικής καταγραφής του ατομικού ιστορικού του μαθητή, με έμφαση σε πληροφορίες από το σχολικό και οικογενειακό περιβάλλον αλλά και τη γνωμάτευση των Κέντρων Διάγνωσης Αξιολόγησης και Υποστήριξης (Κ.Δ.Α.Υ.) και των ιατροπαιδαγωγικών υπηρεσιών,
- β) της άτυπης παιδαγωγικής αξιολόγησης, με καταγραφές στους άξονες του Π.Α.Π.Ε.Α. και τους επιμέρους σκοπούς σε δεξιότητες,
- γ) του σχεδίου του διδακτικού προγράμματος (project) (γράφημα 2),
- δ) της υλοποίησης του προγράμματος με δραστηριότητες μαθησιακής και προεπαγγελματικής ετοιμότητας βασισμένες στα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα και κίνητρα του μαθητή και
- ε) της αξιολόγησης της συγκεκριμένης διδακτικής παρέμβασης, συνεκτιμώντας πληροφορίες από τις καθημερινές, εβδομαδιαίες και μηνιαίες καταγραφές της προόδου του μαθητή στην επίδοση και τη συμπεριφορά, αλλά και πληροφορίες από το έντυπο συνεργασίας με τον γονέα.

Γράφημα 2 Δόμηση εξατομικευμένων διδακτικών προγραμμάτων Ε.Ε.Ε.Ε.Κ.

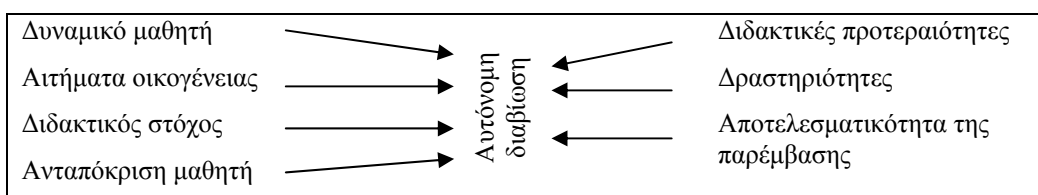

Μεθοδολογία

Η μελέτη τριών περιπτώσεων δόμησης εξατομικευμένων διδακτικών προγραμμάτων μαθητών Ε.Ε.Ε.Κ. στηρίχθηκε στην εκτίμηση του επιπέδου μαθησιακής και προεπαγγελματικής ετοιμότητας με την άτυπη παιδαγωγική αξιολόγηση, με την άμεση και έμμεση βιωματική διδασκαλία και καταγραφή των κοινωνικών δεξιοτήτων στο πλαίσιο του Π.Α.Π.Ε.Α. Επίσης, αξιοποιήθηκε η αλληλεπιδραστική πειραματική παιδαγωγική παρέμβαση πλαισιωμένη με δραστηριότητες μαθησιακής ετοιμότητας, με βάση το βιβλίο του δασκάλου και τα βιβλιοτετράδια του μαθητή (Υπ.Ε.Π.Θ.-Π.Ι., 2000, 2003 α, β, γ, δ).

Η διαδικασία της παιδαγωγικής υποστήριξης στην προεπαγγελματική ετοιμότητα εντόπισε τις δεξιότητες που απορρέουν από το δυναμικό του μαθητή, χωρίς να επικεντρώνεται σε συγκεκριμένη κατηγορία αναπηρίας και συγκεκριμένη ηλικία. Ακόμη, αξιολογήθηκαν τα αιτήματα των γονέων και οι απορρέουσες από αυτά ανάγκες για ανάπτυξη συγκεκριμένων δεξιοτήτων. Επίσης, εντοπίστηκαν οι διδακτικές προτεραιότητες (Birsh, 1999) με βάση την κατεύθυνση των εργαστηρίων των Ε.Ε.Ε.Κ. και τις προαπαιτούμενες δεξιότητες στην κεντρική της στόχευση π.χ. «Ανάπτυξη Δεξιοτήτων Αυτόνομης Διαβίωσης». Τέλος, προσδιορίστηκε σε σημαντικό βαθμό η αποτελεσματικότητα της παρέμβασης (πίνακας 3) με βάση τις δραστηριότητες που ενδιαφέρουν το ίδιο το άτομο, το συγκεκριμένο διδακτικό στόχο και την ανταπόκριση του μαθητή σ' αυτόν.

Πίνακας 3 Αυτόνομη διαβίωση και παιδαγωγική υποστήριξη της προεπαγγελματικής ετοιμότητας Ατόμων με Αναπηρίες

Ακόμη, ιδιαίτερη σημασία αποδόθηκε στη διάκριση των περιοχών προεπαγγελματικής ετοιμότητας σε σχέση με τη στοχευμένη ανάπτυξη δεξιοτήτων. Ειδικότερα επιχειρήθηκε η δόμηση των εξατομικευμένων διδακτικών προγραμμάτων να συνδεθεί με τη λειτουργική χρήση των εργαλείων και των υλικών, τις πρακτικές δεξιότητες των επιμέρους εργαστηρίων, τη συμπεριφορά στην εργασία, την πρόσβαση στην αγορά εργασίας και τους κανόνες εργασίας (γράφημα 3). Η πρώτη

περίπτωση αναφέρεται στην ανάπτυξη δεξιοτήτων αυτόνομης διαβίωσης του ατόμου σε σχέση με την αυτοεξυπηρέτησή του με έμφαση στη διαχείριση αγορών στο σούπερ μάρκετ σε τρόφιμα, σε προϊόντα ένδυσης, υπόδησης, ατομικής και οικιακής καθαριότητας (βλ. παράρτημα Α). Η δεύτερη περίπτωση αναφέρεται στην ανάπτυξη δεξιοτήτων κηπουρικής με έμφαση στην καθαριότητα του κήπου, στο σκάψιμο και ίσιωμα του εδάφους, στη διαχείριση του χρόνου και της ποσότητας νερού στο πότισμα (βλ. παράρτημα Β). Τέλος, η τρίτη περίπτωση αναφέρεται στην ανάπτυξη δεξιοτήτων σε υπηρεσίες γραφείου και δίνει έμφαση στη διαχείριση, ταξινόμηση και βιβλιοδεσία εγγράφων και βιβλίων (βλ. παράρτημα Γ).

Τα αποτελέσματα

Στα αποτελέσματα φάνηκε πως οι εκπαιδευτικοί δευτεροβάθμιας, αν και στην πλειοψηφία τους αναπληρωτές και ωρομίσθιοι χωρίς μετεκπαίδευση στην ειδική αγωγή όπως οι εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας, υποστηρίζουν παιδαγωγικά τους μαθητές των Ε.Ε.Ε.Κ. με την προϋπόθεση ότι τους δίνεται η βοήθεια όταν την ζητούν. Αξίζει να αναφερθεί το ιδιαίτερο ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών και του ειδικού εκπαιδευτικού προσωπικού γύρω από τη δόμηση των εξατομικευμένων ή μικροομαδικών διδακτικών προγραμμάτων μαθησιακής και προεπαγγελματικής ετοιμότητας σύμφωνα με τις αρχές του Π.Α.Π.Ε.Α. και το βιβλίο του δασκάλου. Επίσης, σημαντική ήταν η προσπάθεια των εκπαιδευτικών στο πλαίσιο της δόμησης των προγραμμάτων να επιχειρήσουν τη διάκριση στις περιοχές προεπαγγελματικής ετοιμότητας και στοχευμένης ανάπτυξης δεξιοτήτων (γράφημα 3), αλλά και την κατανόηση της οπτικοποίησης του περιεχομένου τους, τολμώντας βιωματικές προσαρμογές στα βιβλιοτετράδια του μαθητή με δραστηριότητες μαθησιακής ετοιμότητας (Υπ.Ε.Π.Θ.-Π.Ι., 2000, 2003 α, β, γ, δ), από τις κατευθύνσεις των εργασιών (βλ. παράρτημα).

Με τις επισημάνσεις στο παράρτημα (Α, Β, Γ) σχετικά με την παιδαγωγική υποστήριξη της προεπαγγελματικής ετοιμότητας στις επιμέρους εργαστηριακές κατευθύνσεις θα παρατηρήσουμε διεπιστημονικούς, διαθεματικούς, ευέλικτους διδακτικούς στόχους, που μπορούν να υποστηριχθούν από κοινού με δραστηριότητες μαθησιακής ετοιμότητας και να κινητοποιήσουν το δυναμικό των συγκεκριμένων μαθητών.

Γράφημα 3 Διάκριση περιοχών προεπαγγελματικής ετοιμότητας και στοχευμένη ανάπτυξη δεξιοτήτων

<p>Λειτουργική χρήση με εργαλεία /υλικά</p> <p>5*.1.1. Να γνωρίζει και να διακρίνει τα εργαλεία που χρησιμοποιεί</p> <p>5.1.2. Να γνωρίζει και να διακρίνει τα υλικά που χρησιμοποιεί</p> <p>5.1.3. Να προφυλάσσεται από ατυχήματα – κινδύνους με εργαλεία που χρησιμοποιεί</p> <p>5.1.4. Να προφυλάσσεται από ατυχήματα – κινδύνους με υλικά που χρησιμοποιεί</p>	<p>Πρακτικές δεξιότητες Εργαστηρίων</p> <p>5.2.1. Να κάνει εργασίες κηπουρικής</p> <p>5.2.2. Να κάνει εργασίες πηλοπλαστικής</p> <p>5.2.3. Να κάνει εργασίες ξυλουργικής</p> <p>5.2.4. Να κάνει εργασίες χειροτεχνικής</p> <p>5.2.5. Να κάνει εργασίες ραπτικής</p> <p>5.2.6. Να κάνει εργασίες πλεκτικής</p> <p>5.2.7. Να κάνει εργασίες υφαντικής</p> <p>5.2.8. Να κάνει εργασίες καθαριότητας</p> <p>5.2.9. Να κάνει εργασίες φροντίδας ζώων και παραγωγής ζωικών προϊόντων</p> <p>5.2.10. Να κάνει εργασίες φροντίδας φυτών και παραγωγής φυτικών προϊόντων</p> <p>5.2.11. Να κάνει εργασίες μαγειρικής</p> <p>5.2.12. Να κάνει εργασίες ζαχαροπλαστικής</p> <p>5.2.13. Να κάνει εργασίες με ηλεκτρονικούς υπολογιστές</p> <p>5.2.14. Να κάνει εργασίες γραφείου</p> <p>5.2.15. Να κάνει βιβλιοδεσίες</p>
<p>Συμπεριφορά στην εργασία</p> <p>5.3.1. Να ξέρει και να αναγνωρίζει την αξία της εργασίας</p> <p>5.3.2. Να έχει καλές διαπροσωπικές σχέσεις</p> <p>5.3.3. Να έχει καλές συνθήκες εργασίας</p> <p>5.3.4. Να εκτιμά την εργασία που κάνει</p> <p>5.3.5. Να κατανοεί και να αξιοποιεί τον ελεύθερο χρόνο</p>	<p>Πρόσβαση στην αγορά εργασίας</p> <p>5.4.1. Να γνωρίζει τα επαγγέλματα</p> <p>5.4.2. Να γνωρίζει την αμοιβή του</p> <p>5.4.3. Να ψωνίζει στο σούπερ μάρκετ</p> <p>5.4.4. Να επιλέγει το επάγγελμά του</p> <p>5.4.5. Να κάνει πρακτική εξάσκηση στο επάγγελμά του</p> <p>5.4.6. Να συμμετέχει σε εποχιακές απασχολήσεις</p> <p>5.4.7. Να διαθέτει προϊόντα στην τοπική αγορά π.χ. λαϊκή αγορά</p>
<p>Κανόνες εργασίας</p> <p>5.5.1. Να τηρεί τους όρους εργασίας</p> <p>5.5.2. Να υπολογίζει το χρόνο εργασίας</p> <p>5.5.3. Να διατηρεί την εργασία του</p> <p>5.5.4. Να γνωρίζει την κοινωνική ασφάλιση και τη σημασία της</p> <p>5.5.5. Να προγραμματίζει την άδειά του</p>	

* Ο αριθμός 5 αντιπροσωπεύει τον 5^{ον} άξονα του Π.Α.Π.Ε.Α.

Ακόμη, η καταγραφή της πορείας της διδακτικής παρέμβασης και η κριτική αξιολόγηση των δεδομένων μας οδηγούν στην επισήμανση ότι η εκπαίδευση των εκπαιδευτικών που εργάζονται στα Ε.Ε.Ε.Ε.Κ., στην ακριβή και λειτουργική περιγραφή των προεπαγγελματικών στοχεύσεων θα βοηθήσει στην επίλυση προβλημάτων διαχείρισης κριτηρίων και επιλογών γύρω από την αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας στον τομέα αυτό της δευτεροβάθμιας ειδικής αγωγής.

Τέλος, η καταγραφή της γονικής προσωπικής εκτίμησης του προβλήματος με τη συνεργασία του εκπαιδευτικού, του ειδικού εκπαιδευτικού και βοηθητικού προσωπικού του Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. συσχετίζεται με την εμπλοκή και κατανόηση ή μη του δομημένου διδακτικού προγράμματος από τον γονέα στο ρόλο του συνεκπαιδευτή. Προς αυτή την κατεύθυνση ζητείται η γνώμη του σχετικά με τις ωφέλειες-αποτέλεσμα της διδακτικής υποστήριξης μέσα από το εξατομικευμένο διδακτικό πρόγραμμα της ειδικής αγωγής. Επιπλέον, ο προσδιορισμός των διδακτικών προτεραιοτήτων από την οπτική θέαση και το προσωπικό βίωμα του γονέα αποτελεί βασική ποιοτική πληροφορία, η οποία πρέπει να αξιολογείται και να συμπεριλαμβάνεται στη δόμηση με σκοπό να συντάσσονται έξυπνα, ευέλικτα και αποτελεσματικά διδακτικά προγράμματα.

Βιβλιογραφία

- Αγορά 12 (2001). Η κατάρτιση ατόμων με νοητική αναπηρία και των εκπαιδευτικών τους: για να μπορούν τα άτομα με νοητική υστέρηση να ασκούν με ορθό και ουσιαστικό τρόπο τα δικαιώματά τους. Θεσσαλονίκη, 5-6 Ιουλίου. Λουξεμβούργο: Office for Official Publication of the European Communities.
- Ατταλιώτου, Κ. (2003). Συμβουλευτική – Επαγγελματικός Προσανατολισμός και Ειδική Αγωγή στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. *Θέματα Ειδικής Αγωγής*, 22, 75-81.
- Birsh, J. R. (1999). *Multisensory teaching of basic language skills*. London: Brookes.
- Descouedres, A. (1985²). *Η αγωγή των καθυστερημένων παιδιών: οι αρχές της και οι μέθοδοί της: εφαρμογή σε όλα τα παιδιά*, μτφ. Γ. Βασδέκης. Αθήνα: Δίπτυχο.
- Δελασσούδας, Λ. (2004). *Εισαγωγή στην Ειδική Παιδαγωγική. Τόμος Γ΄. Σχολικός και Επαγγελματικός Προσανατολισμός ατόμων με αναπηρία: από τη θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Ατραπός.
- Hodapp, R. M. (2003). *Αναπτυξιακές θεωρίες και αναπηρία. Νοητική καθυστέρηση, αισθητηριακές διαταραχές και κινητική αναπηρία*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

- Νόμος 2817/2000. «Εκπαίδευση Ατόμων με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες και άλλες διατάξεις».
- Νόμος 3475/2006. «Οργάνωση και λειτουργία της δευτεροβάθμιας επαγγελματικής εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις».
- Tomkiewicz, S. (1994). *Enfants handicapés à l'école: des instituteurs parlent de leurs pratiques*. Paris: L' Harmattan. Institut National de Recherche Pédagogique.
- Υπ.Ε.Π.Θ.-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (1995, 2000, 2003). *Δραστηριότητες Μαθησιακής Ετοιμότητας*. Βιβλίο δασκάλου ειδικής αγωγής. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.
- Υπ.Ε.Π.Θ.-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2000, 2003)α. *Προφορικός λόγος. Δραστηριότητες Μαθησιακής Ετοιμότητας*. Βιβλιοτετράδιο μαθητή. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.
- Υπ.Ε.Π.Θ.-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2000, 2003)β. *Ψυχοκινητικότητα. Δραστηριότητες Μαθησιακής Ετοιμότητας*. Βιβλιοτετράδιο μαθητή. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.
- Υπ.Ε.Π.Θ.-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2000, 2003)γ. *Νοητικές Ικανότητες. Δραστηριότητες Μαθησιακής Ετοιμότητας*. Βιβλιοτετράδιο μαθητή. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.
- Υπ.Ε.Π.Θ.-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2000, 2003)δ. *Συναισθηματική Οργάνωση. Δραστηριότητες Μαθησιακής Ετοιμότητας*. Βιβλιοτετράδιο μαθητή. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.
- Winnikott, D. W. (2003). *Διαδικασίες Ωρίμανσης & Διευκολυντικό Περιβάλλον*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Χρηστάκης, Κ. (2006). *Η Εκπαίδευση των παιδιών με δυσκολίες. Εισαγωγή στην Ειδική Αγωγή*. Τόμος Α' και Β'. Αθήνα: Ατραπός.

Παράρτημα

Α. Παιδαγωγική υποστήριξη στην προεπαγγελματική ετοιμότητα με κατεύθυνση την αυτόνομη διαβίωση

Πρώτη μελέτη περίπτωσης

Αρχικό συνοπτικό ιστορικό 17χρονης μαθήτριας με ψυχικές δυσκολίες που εντάσσονται στο πλαίσιο της διάχυτης εξελικτικής διαταραχής. Παρακολουθείται από το Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο και παίρνει φαρμακευτική αγωγή.

Οικογενειακό Περιβάλλον: Πατέρας 53 χρόνων, τοπογράφος, υπάλληλος ΔΕΗ, υγεία καλή. Μητέρα 49 χρόνων, απόφοιτος Θεολογίας, εκπαιδευτικός, υγεία καλή. Αδερφός 15 χρόνων, μαθητής γυμνασίου, υγεία καλή. Η οικογένεια προσπαθεί να ανταποκριθεί στις πολλαπλές ανάγκες του παιδιού. Το πρόβλημά της διεγνώσθη στην ηλικία των 3,5 χρόνων. Από την ηλικία εκείνη ξεκίνησαν πρόγραμμα παρέμβασης (λογοθεραπεία, εργοθεραπεία, ψυχοθεραπεία) μέχρι σήμερα.

Σχολικό ιστορικό: Φοίτησε δύο χρόνια σε βρεφονηπιακό σταθμό και για λίγες μέρες σε κανονικό δημοτικό σχολείο αλλά είχε σοβαρές δυσκολίες προσαρμογής και συνέχισε τη φοίτησή της στο ειδικό δημοτικό σχολείο από όπου αποφοίτησε. Στον ελεύθερο χρόνο της παρακολουθεί πρόγραμμα εργοθεραπείας, την ενδιαφέρει η μουσική.

Αιτήματα οικογένειας: 1) Να οργανώσει την προσωπικότητα και να συνειδητοποιήσει τις δυνατότητες και τις αδυναμίες, 2) Να αναπτύξει προεπαγγελματικές δεξιότητες, 3) Να προσανατολιστεί επαγγελματικά και να έχει δουλειά.

Άτυπη παιδαγωγική αξιολόγηση με βάση τις αρχές του Π.Α.Π.Ε.Α.

<i>Διδακτικές προτεραιότητες</i>	<i>Αυτονομία και αναδυόμενες δεξιότητες με ή χωρίς βοήθεια</i>
1. Μαθησιακή Ετοιμότητα	Δραστηριότητες μαθησιακής ετοιμότητας στην υποστήριξη της ψυχοκινητικότητας -με βοήθεια
2. Βασικές ακαδημαϊκές δεξιότητες	Αναγνωστικό επίπεδο β εξαμήνου Γ΄τάξης -με βοήθεια
3. Κοινωνική προσαρμογή	Ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων -με βοήθεια
4. Δημιουργικές δραστηριότητες	Εργοθεραπευτική υποστήριξη -με βοήθεια
5. Προεπαγγελματική ετοιμότητα	Ανάπτυξη δεξιοτήτων αυτόνομης διαβίωσης -με βοήθεια

Μακροπρόθεσμος διδακτικός στόχος: Να αναπτύξει βασικές γνωστικές και κοινωνικές δεξιότητες και να αποκτήσει δυνατότητα για απλή εργασία.

Βραχυπρόθεσμος στόχος: Να έχει καλές διαπροσωπικές σχέσεις και να αξιοποιεί την επικοινωνία μέσω τηλεφώνου με τους άλλους (μητέρα, φίλες, κ.ά.).

Εργασιακό περιβάλλον: Μέσα στο σπίτι ασκείται σε δραστηριότητες προεπαγγελματικής ετοιμότητας γύρω από τη διαχείριση του προγράμματος πλυντηρίου ρούχων, πιάτων, χειρισμού ηλεκτρικής κουζίνας, στρώσιμο τραπεζιού, κρεβατιού και τακτοποίηση συρταριών και τροφίμων σε ντουλάπια.

Οι βιωματικές προσαρμογές στο εργαστήριο ανάπτυξης δεξιοτήτων αυτόνομης διαβίωσης εστιάζονται στη λειτουργική χρήση εργαλείων κουζίνας, αντικειμένων και μαγειρικών σκευών, στην εκτέλεση οδηγιών του τύπου «πήγαινε το ποτήρι με το κακάο στο ψυγείο», αλλά και σε πρακτικές δεξιότητες του τύπου «μαθαίνω να διατηρώ καθαρή την τουαλέτα». Ακόμη, αυτές σχετίζονται με την ανάπτυξη δεξιοτήτων που αφορούν στην διαχείριση χρημάτων για προγραμματισμένες αγορές στα σούπερ μάρκετ σε είδη τροφίμων, προϊόντων ένδυσης και υπόδησης, καθώς και ατομικής και οικιακής καθαριότητας.

B. Παιδαγωγική υποστήριξη στην προεπαγγελματική ετοιμότητα με κατεύθυνση κηπουρική

Δεύτερη μελέτη περίπτωσης

Αρχικό συνοπτικό ιστορικό 17χρονου μαθητή με νοητική ανεπάρκεια και σύνθετες γνωστικές, συναισθηματικές και κοινωνικές δυσκολίες που είναι το μικρότερο παιδί της οικογένειας.

Οικογενειακή κατάσταση: Ο πατέρας του είναι συνταξιούχος (υποδηματοποιός) και η μητέρα του εργάζεται ως νοσοκόμα σε γηροκομείο. Ζει με τους δύο γονείς του και τα τέσσερα αδέρφια του (τρία κορίτσια και ένα αγόρι). Τα τρία εργάζονται ως ιδιωτικοί υπάλληλοι και το τέταρτο είναι μαθητής.

Σχέσεις οικογένειας: Παρά το γεγονός ότι οι γονείς του αντιμετωπίζουν δυσκολίες επικοινωνίας και συνεννόησης μεταξύ τους, αυτός έχει καλή σχέση και επικοινωνία με όλα τα μέλη της οικογένειας. Οι γονείς έχουν αποδεχτεί τη διάγνωση των ιδιαιτεροτήτων από τους ειδικούς και τον βοηθούν.

Σχολικό ιστορικό: Φοίτησε ένα χρόνο σε δημόσιο νηπιαγωγείο, τρία χρόνια σε κανονικό συμβατικό δημοτικό σχολείο, τρία χρόνια σε κανονικό δημοτικό με ειδική τάξη και τα τρία τελευταία χρόνια φοιτά στο Ε.Ε.Ε.Κ.

Αιτήματα οικογένειας: 1) Να προσανατολιστεί επαγγελματικά, 2) Να αναπτύξει προεπαγγελματικές δεξιότητες και 3) Να έχει δουλειά.

Άτυπη παιδαγωγική αξιολόγηση με βάση τις αρχές του Π.Α.Π.Ε.Α.

Διδακτικές προτεραιότητες	Αυτονομία και αναδυόμενες δεξιότητες με ή χωρίς βοήθεια
1. Μαθησιακή Ετοιμότητα	Δραστηριότητες μαθησιακής ετοιμότητας στην υποστήριξη των νοητικών ικανοτήτων -με βοήθεια
2. Βασικές ακαδημαϊκές δεξιότητες	Αναγνωστικό επίπεδο β εξαμήνου Δ' τάξης -με βοήθεια
3. Κοινωνική προσαρμογή	Ικανοποιητική ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων -με βοήθεια
4. Δημιουργικές δραστηριότητες	Συμμετοχή με επιτυχία σε εργασίες σε φυτώριο κοντά στο σπίτι του -χωρίς βοήθεια
5. Προεπαγγελματική ετοιμότητα	Ανάπτυξη δεξιοτήτων κηπουρικής -με βοήθεια

Μακροπρόθεσμος διδακτικός στόχος: Ο μαθητής να είναι σε θέση να περιποιείται ένα κήπο.

Μεσοπρόθεσμοι στόχοι: Να ανοίγει λάκους, να φυτεύει, να ποτίζει, να μεταφυτεύει, να σπέρνει, να λιπαίνει, να κλαδεύει, να κουρεύει γκαζόν, να σχηματίζει μπορντούρες, να γνωρίζει τις εργασίες κηπουρικής, να χρησιμοποιεί τα εργαλεία κηπουρικής, να εκτελεί εργασίες φυτοπροστασίας, να προφυλάσσεται από διαφόρους κινδύνους εργασίας, να εκτελεί τις εργασίες κηπουρικής σε εύλογο χρονικό διάστημα και με λογική σειρά, να είναι συνεπής, συνεργάσιμος, να οργανώνει το χρόνο του σε σχέση με τις εργασίες του.

Βραχυπρόθεσμος στόχος: Να καθαρίζει τον κήπο, να τον σκάβει και να ισιώνει το έδαφος.

Εργασιακό περιβάλλον: Εθελοντική εργασία στο πλαίσιο των πρακτικών εξωτερικών, μαθήματα σε κήπους και πάρκα της Δημοτικής Αρχής.

Οι βιωματικές προσαρμογές στο εργαστήριο ανάπτυξης δεξιοτήτων κηπουρικής εστιάζονται στη φροντίδα φυτών σε μικρές και μεγάλες γλάστρες και στη λειτουργική χρήση των εργαλείων.

Γ. Παιδαγωγική υποστήριξη στην προεπαγγελματική ετοιμότητα με κατεύθυνση υπηρεσίες γραφείου

Τρίτη μελέτη περίπτωσης

Αρχικό συνοπτικό ιστορικό 19χρονου μαθητή με νοητική ανεπάρκεια και σύνθετες γνωστικές συναισθηματικές δυσκολίες. Οικογενειακό Περιβάλλον: Ο γάμος των γονιών έγινε το 1982. Υπάρχουν τρία ακόμη αδέρφια, ένα αγόρι και δύο αδερφές από τις οποίες η μία αδερφή είναι παντρεμένη και ζουν όλοι μαζί σε ένα τριώροφο κτίριο. Οι

συζυγικές σχέσεις ποτέ δεν ήταν αρμονικές. Ο πατέρας χαρακτηρίζεται νευρικός και οξύθυμος. Συχνά δημιουργούνται σκηνές βίας και τα παιδιά είναι θεατές αυτής της κατάστασης. Η μητέρα χαρακτηρίζεται από μία καταθλιπτική διάθεση που την έχει οδηγήσει σε παραμέληση του εαυτού της.

Διάγνωση: Σύμφωνα με «Ψυχολογική Αξιολόγηση» τον Ιούνιο του 1999, ο δείκτης γενικής νοημοσύνης βρίσκεται στο ανώτερο επίπεδο της ελαφράς νοητικής καθυστέρησης με τις προφορικές του ικανότητες στο πλαίσιο της ελαφράς νοητικής καθυστέρησης, ενώ στις εκτελεστικές του ικανότητες στα ευρέα όρια του φυσιολογικού. Έχει ιδιαίτερες δυσκολίες στην ανάπτυξη του λόγου και της ομιλίας. Ψευδίζει, μιλά τηλεγραφικά και χρειάζεται παρότρυνση για να ολοκληρώσει τη σκέψη του.

Σχολικό ιστορικό: Φοιτά τέταρτη χρονιά στο Ε.Ε.Ε.Κ.

Αιτήματα οικογένειας: 1) Να οργανώσει την προσωπικότητα και να συνειδητοποιήσει τις δυνατότητες και τις αδυναμίες, 2) Να αναπτύξει προεπαγγελματικές δεξιότητες και 3) Να έχει δουλειά σε γραφειακή υποστήριξη.

Άτυπη παιδαγωγική αξιολόγηση με βάση τις αρχές του Π.Α.Π.Ε.Α.

<i>Διδακτικές προτεραιότητες</i>	<i>Αυτονομία και αναδυόμενες δεξιότητες με ή χωρίς βοήθεια</i>
1. Μαθησιακή Ετοιμότητα	Δραστηριότητες μαθησιακής ετοιμότητας στην υποστήριξη των νοητικών ικανοτήτων - χωρίς βοήθεια και του προφορικού λόγου -με βοήθεια
2. Βασικές ακαδημαϊκές δεξιότητες	Αναγνωστικό επίπεδο α εξάμηνο Ε΄ τάξης -με βοήθεια
3. Κοινωνική προσαρμογή	Φιλικός, καλοκάγαθος, συνεργάσιμος, δεκτικός, με καλή φυσική κατάσταση -χωρίς βοήθεια
4. Δημιουργικές δραστηριότητες	Βιβλιοδεσία -με βοήθεια
5. Προεπαγγελματική ετοιμότητα	Ανάπτυξη δεξιοτήτων γραφειακής υποστήριξης -με βοήθεια

Μακροπρόθεσμος διδακτικός στόχος: Να αναπτύξει βασικές γνωστικές και κοινωνικές δεξιότητες και να αποκτήσει δυνατότητα για απλή εργασία.

Βραχυπρόθεσμος στόχος: Να έχει καλές διαπροσωπικές σχέσεις και να αξιοποιεί την επικοινωνία μέσω τηλεφώνου με τους άλλους (μητέρα, φίλες, κ.ά.).

Εργασιακό περιβάλλον: Σε βιβλιοπωλείο κοντά στο σχολείο ασκείται σε δραστηριότητες προεπαγγελματικής ετοιμότητας γύρω από την τακτοποίηση βιβλίων σε ράφια, διαχείριση του χώρου, χειρισμού πακέτων και φακέλων, στη χρήση υλικών που βοηθούν στη σφράγιση ή αποσφράγιση των ταχυδρομικών αποστολών.